

LÄNSSTYRELSEN
UPPSALA LÄN

BESLUT

1(5)

2004-12-10

Dnr: 432-10870-03

Riksantikvarieämbetet

Ink. 2004 -12- 27

Dnr:

Byggnadsminnesförklaring av Focksta kvarn, Hagby-Focksta 6:1, Hagby socken, Uppsala kommun

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m m Focksta kvarn i Hagby socken, Uppsala kommun, för byggnadsminne.

Enligt 3 kap 21 § samma lag gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

Skyddsföreskrifter

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2 § lagen (1988:950) följande skyddsbestämmelser. Skyddsområdet omfattar fastigheten Hagby-Focksta 6:1 enligt bilagda situationsplan, se bilaga 1. Följande byggnader omfattas av skyddsbestämmelser, se bilaga 2.

1. Mjölnerbostad, i nuvarande form, uppförd år 1927
2. Mangelbod och tvättstuga
3. Smedja
4. Kvarn, i nuvarande form, uppförd år 1881
5. Såg
6. Timrad källarbod
7. Stall

- Byggnaderna får inte flyttas eller rivras.
- Byggnaderna får exteriört inte om- eller tillbyggas eller på annat sätt förändras.
- I byggnaderna får ingrepp inte göras i stommar eller planlösningar.
- Ingrepp i eller ändring av fast inredning i kvarnen (byggnad 4), sågen (byggnad 5), smedjan (byggnad 3) och mangelboden/tvättstugan (byggnad 2) får inte göras. Till fast inredning hör bland annat golv, dörrar, fönster, tak, foder, listverk samt eldstäder.
- Ingrepp i, ändring eller borttagande av fast produktionsutrustning i kvarnen (byggnad 4), sågen (byggnad 5) och smedjan (byggnad 3) får inte göras.

2004-12-28 beslut
Länsstyrelsen Uppsala län
Kvarn Focksta 6:1 - Hagby socken

- Byggnaderna skall underhållas på ett sådant sätt och med sådant material att byggnadernas kulturhistoriska värden inte minskar.
- Skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas. Ej heller får inom skyddsområdet vidtas sådana åtgärder, med mark vegetation, damm och vattenrännor, så att byggnadsminnets karaktär förvanskas.

Ändring

Om särskilda skäl föreligger för ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsbestämmelser, får Länsstyrelsen lämna tillstånd härtill.

Redogörelse för ärendet

Länsstyrelsen väckte den 5 augusti 2003 frågan om byggnadsmminnesförklaring av Focksta kvarn. Länsstyrelsen har den 11 augusti 2003 tillskrivit Inskrivningsmyndigheten i ärendet.

Dokumentation, förslag och remiss

Upplandsmuseet har dokumenterat bebyggelsen. Utifrån denna dokumentation har upprättats ett förslag till byggnadsmminnesförklaring, som remitterats till ägarna Upplandsmuseet, Uppsala kommuns kulturförvaltning och stadsbyggnadskontor, Riksantikvarieämbetet och Vägverket, Region Mälardalen. Samtliga har besvarat remissen och ställer sig positiva till en byggnadsmminnesförklaring.

Synpunkter i remissen

När det gäller skyddsföreskrifterna framför ägarna att de har betänkligheter beträffande skyddsföreskrifterna i det inre av mjölnar- bostaden, eftersom man vill ha möjlighet att rusta huset på ett sådant sätt att det blir ett beboeligt hem med ändamålsenliga funktioner. Länsstyrelsen gör den bedömningen att ägarnas strävan att skapa en bra och funktionell bostad inte nämnvärt motverkas i detta avseende, eftersom det interiöra skyddet inskränker sig till mjölnarbostadens stomme och planlösning.

Ägarna framför vidare en förhoppning om att Länsstyrelsens engagemang vad gäller kunskapsstöd och resurser kommer att vidmakthållas även framöver med hänsyn till det intrång en byggnadsmminnesförklaring innebär. Länsstyrelsen vill på denna punkt framhålla att en byggnadsmminnesförklaring alltid resulterar i ett nära kontinuerligt samarbete mellan ägaren och Länsstyrelsen.

Uppsala kommuns kulturkontor ställer sig positiv till byggnadsmminnesförklaringen och de föreslagna skyddsföreskrifterna men anser att skyddsområdet är tämligen begränsat. Kulturkontoret vill därför undersöka möjligheterna att komplettera byggnadsmminnet med områdesbestämmelser. Länsstyrelsen gör den bedömningen att den del av bebyggelsemiljön som tagits i anspråk för driften av sågen och kvarnen och påverkats av den ligger inom skyddsområdet. Det finns därför inte anledning att vidga skyddsområdet i byggnadsmminnesförklaringen.

Beskrivning av miljön och byggnaderna

Focksta kvarn är en välbevarad kvarn- och såganläggning från 1800-talet med tillhörande bostadshus och ekonomibyggnader. Den är belägen vid Sävaån på en plats, där ån bildar en vindlande och djupskuren ravin. I omgivningen finns många fornlämningar, vilka vittnar om en lång kontinuitet i bebyggelsen. Sydväst om kvarnen ligger t ex ett framträdande järnåldersgravfält.

På platsen har kvarndrift bedrivits åtminstone sedan början av 1300-talet (DMS).

Bebyggelsen ligger väl samlad i sluttningen ned mot Sävaån. Till miljön hör också landsvägen, väg 572, och en gammal stenvälsbro byggd år 1881 samtidigt med kvarnen. Landsvägen och bron är väsentliga delar i miljön men kan inte omfattas av denna byggnadsminnesförklaring, eftersom de ägs av staten. Närmast bron på varsin sida om landsvägen ligger kvarnen och sågen.

Kvarnen

Kvarnen i sin nuvarande form är byggd år 1881. Den har en hög sockelväning av gråsten, restimmerstomme i två hela våningar, faluröda panelade fasader och tätspröjsade fönster. Dörrarna är försedda med smidesdetaljer från intilliggande smedja. Taket är täckt med tegel.

Till kvarnen finns vattenrännan kvar liksom det ålderdomliga vattenhjulet i trä med träaxel. Produktionsutrustningen finns kvar i kvarnen med stora kuggjul för kraftöverföring, kvarnstenar samt en modernare motordriven anläggning med valsstol samt siktmaskin och tratt för siktat mjöl. På vinden finns utväxlingsjul för remdrift. Den gamla kvarnkammaren finns också bevarad liksom en mängd verktyg som använts i driften.

Sågen

Såghuset är enkelt i sin konstruktion med en stolpregelkonstruktion och faluröda brädväggar samt tegeltäckt tak. Sågen är komplett bevarad med vattenränna, vattenjul och sågbord med sågklinga. Även i sågen finns ett stort antal verktyg och redskap bevarade.

Smedjan

Även smedjan är komplett bevarad med ässja, blåsbälj, städ samt diverse verktyg och redskap. Smedjan är uppförd i liggtimmer och taket är täckt med tegel.

Mjölnerbostaden

Huset är i sin nuvarande form från 1927, men den östra delen av byggnaden är uppförd under 1800-talet. I kvarnkammaren hänger ett fotografi som visar bostadshuset i sin ursprungliga form. År 1927 gjordes en stor tillbyggnad av det mindre timrade huset. Tillbyggnaden gjordes med plankstomme. Byggnaden är exteriört välbevarad i sin 1920-talsform och har frontespis, glasveranda, fasspottad, faluröd panel samt brutet tak täckt med tegel.

Mangelbod och tvättstuga

Byggnaden är belägen bakom bostadshuset. Det är en långsträckt träbyggnad med stolpregelstomme och faluröda fasader och tegeltak. Den innehåller garage, mangelbod och tvättstuga. I mangelboden finns en stor stenmangel kvar och tvättstugan har kvar kar för bykning och eldstad. Entrén till mangelboden har ett litet skärmtak med fint utformade detaljer.

Stall och källarbod

På andra sidan ån ligger det f.d. stallet från 1900-talets början. Byggnaden har stolpregelstomme med faluröd locklistpanel och tegeltak. Källarboden ligger i slutningen på mjölnarbostadens norra sida. Boden är uppförd i liggtimmer i en våning och har tegeltak.

Focksta kvarn ligger inom ett område av riksintresse för kulturmiljövården, K 42, Sävaaens dalgång, och utgör del av och är ett uttryck för riksintresset. I Länsstyrelsens handlingsplan för industriminnesvård i Uppsala län del 2, Jord och skogsbrukets industrier (Länsstyrelsens meddelandeserie 2000:11) är kvarnen och sågen utpekade som prioriterade objekt. Ett åtgärdsprogram för upprustning av anläggningen framtogs år 2000 på uppdrag av Länsstyrelsen.

Motivering

Focksta kvarn utgör en komplett bevarad industrimiljö såsom den tedde sig vid 1900-talets början. Eftersom all produktionsutrustning finns kvar i smedja, såg och kvarn, utgör bebyggelsen ett viktigt dokument över den tidens småskaliga landsbygdsindustri. Vattendrivna kvarn- och såganläggningar av detta slag var tidigare vanliga i Uppland. Tillsammans med Härnevi kvarn är Focksta den bäst bevarade miljön i sitt slag i länet.

Focksta kvarns kulturhistoriska värde ligger främst i det byggnadshistoriska samt i det teknik- och industrihistoriska.

Det byggnadshistoriska värdet ligger i att byggnaderna är ålderdomliga, men samtidigt också i att byggnaderna visar på en kontinuerlig förändring. Det teknik- och industrihistoriska värdet är mycket högt på grund av att så mycket av processutrustningen finns kvar i anläggningen, såväl i kvarnen och sågen som i smedjan.

Till detta kommer patina och miljöskapande värden; patina inte minst i form av nötning på målade ytor, ledstänger och på golv. Det miljöskapande värdet är högt på grund av den sammanhållna bebyggelsen kring ån. Vägbron av natursten över Sävaa som skär genom fastigheten mellan sågen och kvarnen ger också ett högt miljöskapande värde.

Förstärkande motiv är autenticitet och pedagogiskt värde. Autenticiteten ligger i på många ställen orörda ytskikt både exteriört och interiört samt i hög grad all den processutrustning som finns kvar. Patina som grundmotiv förstärker också autenticiteten. Kombinationen av enkla processer med liten grad av inbyggnad gör att det pedagogiska värdet är stort i både sågen, kvarnen och även i smedjan. Vattnet som leddes i en öppen träränna från dammen till kvarnen via sågen är också ett bra exempel på pedagogiskt värde.

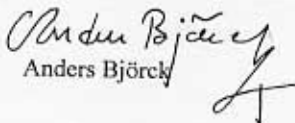
Sammantaget utgör Focksta kvarn en anläggning med ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Focksta kvarn är en i sitt slag unik anläggning och har trots vissa förändringar, bevarat sina huvuddrag i en sådan omfattning, att den ur kulturhistorisk synpunkt kan betraktas som synnerligen märklig.

Hur man överklagar

Ni kan överklaga detta beslut hos Länsrätten. Överklagandet ska vara skriftligt och undertecknat av Er. Tala om vilket beslut Ni överklagar, t ex genom att ange ärendets diarienummer. I överklagandet ska Ni redogöra för varför Ni anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt och hur Ni anser att det ska ändras.

Överklagandet ska lämnas/skickas till Länsstyrelsen och inte till Länsrätten. Det ska ha inkommit till Länsstyrelsen inom tre veckor från den dag Ni fick del av beslutet, annars kan inte överklagandet tas upp. För part som företräder det allmänna ska dock överklagandet ha kommit in inom tre veckor från den dag beslutet fattades.

I handläggningen av detta ärende har deltagit landshövding Anders Björck, beslutande, länsarkitekt Fredrik Meurman, naturvårdsdirektör Yvonne Aldentun, länsantikvarie Lars Wilson, länsassessor Gunnar Ljungqvist, länsantikvarie Karl Johan Eklund, föredragande.

Anders Björck

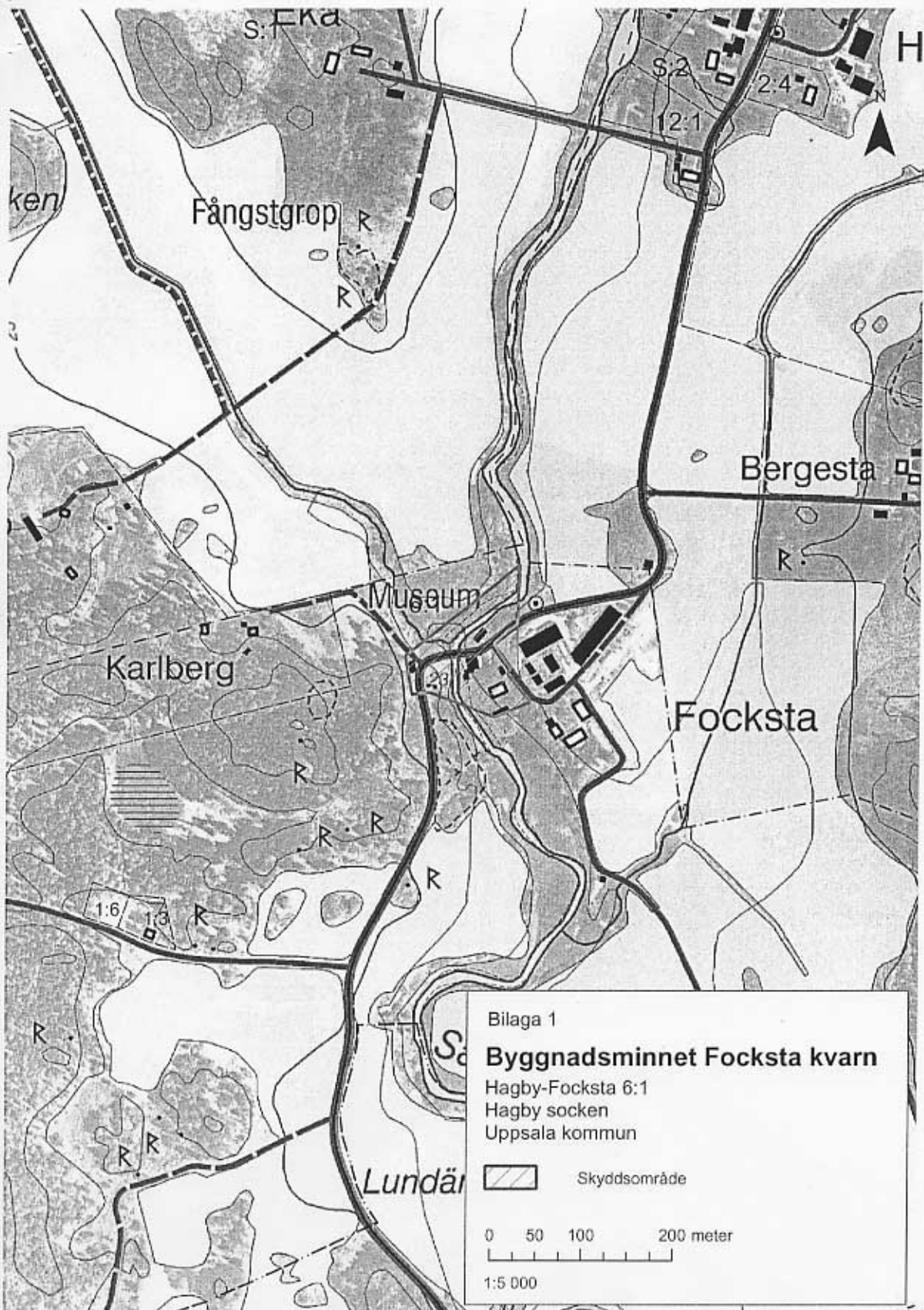

Karl Johan Eklund

Bilagor:

- Karta med skyddsområde (1)
- Karta över ingående byggnader (2)
- Foton (3)

SÄNDLISTA/kopia till:

Riksantikvarieämbetet
Uppsala kommun, Stadsbyggnadskontoret
Uppsala kommun, Kulturkontoret
Upplandsmuseet
Byggnadsminnesregistret
Lantmäterimyndigheten Uppsala kommun

Museum

Bilaga 2

Byggnadsminnet Focksta kvarn

Hagby-Focksta 6:1

Hagby socken

Uppsala kommun

Skyddsområde och skyddade byggnader

0 50 100 meter

1:2 000